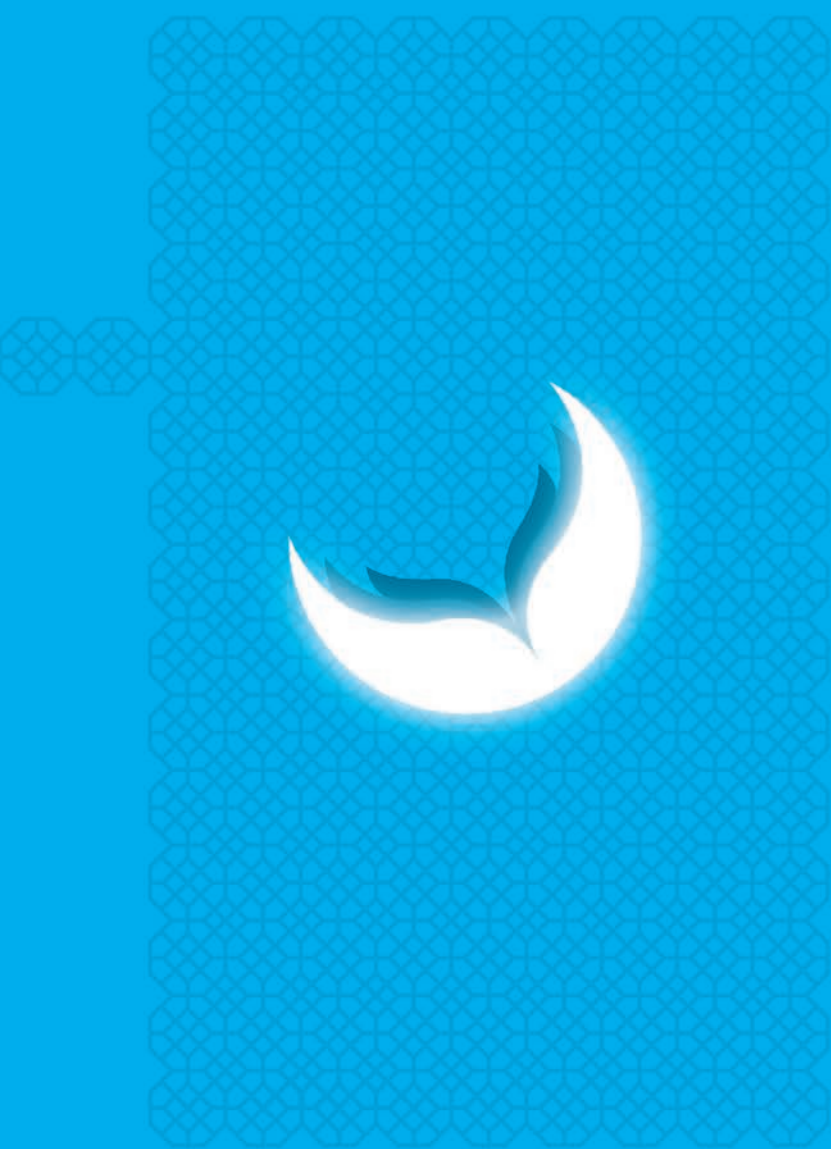

بسمہ الرحمن الرحیم

سلام

غیر الزامیہ

کتاب ارزشمند ترین ہدیہ ای است
کہ مر تو ان بہ نعان بلندتان پیسلس لرد.

با تقدیم احترام
امضا

سرشناسه: طب‌نیا، محمد صالح، ۱۳۵۶-
 عنوان و نام پدیدآور: موج‌زنده، اندیشکده و نقش آن
 در تعالی خانواده / محمد صالح طب‌نیا، مینا فلاح، سهراب
 هاشمی‌نژاد، ویراستار: شهره زمانی.
 مشخصات نشر: اصفهان: انتشارات قیسات، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری: ۳۸۰ ص: ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س.م.
 فروست: مهستان: ۶.
 شابک: ۳-۳۷-۸۴۴۱-۶۰۰-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 عنوان دیگر: اندیشکده و نقش آن در تعالی خانواده.
 موضوع: موسسات تحقیقاتی -- جنبه‌های اجتماعی
 موضوع: Research institutes -- Social aspects

موضوع: خانواده‌ها -- تحقیق
 موضوع: Research -- Families
 موضوع: خانواده پژوهی
 Family life surveys
 موضوع: موسسات تحقیقاتی -- ایران
 موضوع: Research institutes -- Iran
 شناسه افزوده: فلاح، مینا، ۱۳۶۶-
 شناسه افزوده: هاشمی‌نژاد، سهراب، ۱۳۵۴-
 رده بندی کنگره: ۹۳۱۳۹۷ ط.آ/ ۱۸۰.
 رده بندی دیویی: ۵۰۷/۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۶۱۷۷۰

موج‌زنده

(بررسی برترین اندیشکده‌های جهان و نقش آن‌ها در تعالی خانواده)

نویسنده: محمد صالح طب‌نیا (عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

مینا فلاح، سهراب هاشمی‌نژاد

ویراستار: شهره زمانی

مدیر هنری: حامد مغروری

طراح جلد و صفحه‌آرا: زینب ربانی‌خواه

ناشر: قیسات

چاپ: اول، ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۴۰۰۰ تومان

تارنما: www.mehrestan.ir

رایانامه: mehr@mehrestan.ir

سامانه: ۳۰۰۷۹۶۲۱۰۱۰۰

نشانی: اصفهان، خیابان مسجد سید، خیابان آیت الله زاهد،

کوچه ۱۵، پلاک ۳۹ - کد پستی: ۸۱۳۶۹۵۵۱۳۷

شماره تماس: ۰۳۱-۳۲۳۶۸۷۵۵، ۰۹۳۷۰۰۱۲۹۰۰

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر قیسات محفوظ است.

مُتَوَجِّعْ زَیْده

اندیشکده و نقش آن در تغالے خانواده

محمد صالح طیب نیا
مینا فلاح، سهراب هاشمی نژاد

پنجره
نشر قیسات

کتاب مهستان
نشر قیسات

به ذره کر نطفه به نور کرب
به آینه رود و کار آفتاب

تقدیم به روح انسان مجاهد،
اسوه تقوا و نظم، گفتمان ساز
تفکر تشکیلاتی و پیشرو در
برنامه ریزی خلاق و منسجم
شهید مظلوم،
آیت الله دکتر بهشتی

سخن آغازین

مرکز «احیاء اندیشه و سیره علوی» مجموعه‌ای است مردم‌نهاد و خدمتگزار در کارهای خیر فرهنگی. تمرکز این مجموعه بر تربیت و تعلیم، آن هم با رویکردی اسلامی و عقلانی است. این مجموعه بر این باور است که شیرین‌ترین کار عالم با همه دشواری‌ها و ظرافت‌هایش، «تربیت و تعلیم» و بهترین و مؤثرترین بستر تربیت، «خانواده» است؛ بنابراین در راستای ایجاد تعالی درون‌زا و جمعی اعضای خانواده، بخشی از فعالیت‌هایش را به تولید و ترویج آثار در قالب رسانه‌های مکتوب، تصویری و محصولات فرهنگی هنری از طریق طرح‌های مهرستان به شکل زیر اختصاص داده است:

مهرستان خانواده، به دنبال پاسخگویی به مهمترین مسائل خانواده با تأکید بر افزایش و به‌کارگیری مهارت‌ها از طریق معرفت‌افزایی، انس‌آفرینی و بسترسازی است.

مهرستان کودک و نوجوان، طرحی برای تبیین و تقویت سبک زندگی اسلامی ایرانی با تأکید بر آداب فردی و اجتماعی از طریق تولید آثار خلاقانه و جذاب که متناسب با ویژگی‌ها و نیازهای کودکان و نوجوانان عزیز در نهاد خانواده است.

مهرستان فرهنگی و تربیتی، در پی آن است تا بخشی از مسائل و دغدغه‌های فرهنگی و تربیتی و اجتماعی فرهیختگانی چون شما عزیز گرانمایه را در حد توان پاسخگو باشد و به طرح موضوعاتی پردازد که با وجود اهمیت و شرافتی که دارند، اما به صورت مستقل به مسائل خانواده نمی‌پردازد و اکنون یکی از آثار آن، همین یار مهربانی است که در دستان شماست.

حساسیت موضوع و فرهیختگی خواننده، به ما انگیزه می‌دهد که بارها و بارها درون مایه، قالب، مراحل تولید و توزیع را بازبینی کنیم تا اثری فاخر و ارزشمند را تقدیم نگاه و نگرش بلند شما گرامیان نماییم و مشتاقانه منتظریم تا با دریافت دیدگاه‌های شما سروران عزیز به آدرس mehr@mehrestan.ir، بیش از پیش مرهون مهربانی‌هایتان گردیم.

عیشتان مدام، ایام به‌کام، عزت مستدام
مرکز احیاء اندیشه و سیره علوی

فهرست

پیشگفتار	۱۴
فصل اول: چیستی اندیشکده	۱۹
مقدمه	۲۱
جایگاه و کارکرد اندیشکده	۲۳
تاریخچه	۲۹
انواع اندیشکده	۳۶
ساختار اندیشکده	۳۹
مکان مناسب برای تأسیس اندیشکده	۴۳
اثرگذاری و اثرپذیری اندیشکده	۴۶
تحولات خاورمیانه در اندیشکده‌های جهان	۵۳
جایگاه ایران در میان اندیشکده‌های جهان	۵۸
اندیشکده در ایران	۶۱
خلاصه فصل در یک نگاه	۶۷
فصل دوم: خانواده در اندیشکده‌های مطرح جهان	۶۹
دریچه‌ای به مباحث فصل	۷۰
مقدمه	۷۱
جایگاه خانواده در سیاست‌گذاری	۷۲
شناسایی اندیشکده‌های فعال در حوزه خانواده	۷۷
بررسی اندیشکده‌های فعال در حوزه خانواده	۸۰

ایالات متحده آمریکا	۸۰
۱. مؤسسه بروکینگز	۸۱
۲. مؤسسه امور شهری	۱۰۰
۳. مؤسسه رند	۱۱۳
۴. بنیاد هریتیج	۱۲۱
۵. مؤسسه امریکن اینتربرایز	۱۲۸
۶. مؤسسه مطالعات خانواده	۱۳۵
۷. شورای پژوهش خانواده	۱۴۳
۸. بنیاد رشد کودک	۱۴۸
کانادا	۱۶۳
۱. کاردوس	۱۶۳
۲. مؤسسه خانواده وانیه	۱۷۱
۳. مرکز خانواده کیک	۱۷۹
انگلستان	۱۸۶
۱. مرکز خانواده مدرن	۱۸۷
۲. بنیاد ازدواج	۱۹۳
۳. سیوتاس: مؤسسه مطالعات جامعه مدنی	۲۰۰
استرالیا	۲۰۶
مؤسسه مطالعات خانواده استرالیا	۲۰۶
آلمان	۲۰۹
۱. مؤسسه تحقیقات خانواده	۲۱۰
۲. مؤسسه جوانان آلمان	۲۱۳
فرانسه	۲۱۴
کشورهای نوردیک	۲۱۶
مؤسسه تحقیقات اجتماعی سوئد	۲۱۶
اسپانیا	۲۲۰
فدراسیون بین المللی رشد خانواده	۲۲۰
روسیه	۲۳۰
مؤسسه مستقل سیاست اجتماعی	۲۳۱
قطر	۲۳۵
مؤسسه بین المللی خانواده دوحه	۲۳۵
کشورهای آسیای شرقی	۲۴۶
ایران	۲۴۸

۱. اندیشکده خانواده	۲۴۹
۲. مرکز تحقیقات استراتژیک	۲۵۴
۳. شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده	۲۵۹
مؤسسه‌های غیراندیشکده‌ای فعال در حوزه خانواده	۲۷۰
۱. دیده بان خانواده	۲۷۰
۲. مؤسسه نوردیک مطالعات آسیایی (نیاس)	۲۷۹
خلاصه فصل در یک نگاه	۲۸۴
فصل سوم: الگوهای پیشنهادی مدیریت اندیشکده	۲۸۷
دریچه‌ای به مباحث فصل	۲۸۸
مقدمه	۲۸۹
ویژگی‌های اندیشکده	۲۹۱
۱. فلسفه وجودی اندیشکده	۲۹۱
۲. ساختار اندیشکده	۲۹۵
الف. الگوی ساختار هیئت‌امنا	۲۹۵
ب. الگوی ساختار کارکنان	۳۰۰
۳. ارزیابی عملکرد در اندیشکده	۳۰۹
۴. برنامه‌های راهبردی اندیشکده	۳۱۲
الف. مؤلفه‌های برنامه‌ریزی راهبردی	۳۱۳
ب. ارتباطات	۳۱۶
ج. ملزومات اجرای برنامه‌های راهبردی	۳۱۸
د. بازنگری برنامه‌های راهبردی	۳۱۹
۵. نحوه اثرگذاری بر سیاست‌های کلان و افکار عمومی	۳۲۰
خانواده‌پژوهی در اندیشکده	۳۲۳
فرصت‌ها و چالش‌های اندیشکده	۳۲۶
۱. تأمین منابع مالی	۳۲۹
۲. جذب و نگهداشت پژوهشگر	۳۳۰
۳. استقلال اندیشکده	۳۳۲
۴. ارتباطات بیرونی	۳۳۴
۵. نگاه بلندمدت در انتخاب مسائل	۳۳۴
۶. تعیین جایگاه در گستره پژوهش‌های مبنایی و اجرایی	۳۳۵
۷. انتقال اثربخش نتایج پژوهش‌ها	۳۳۶
۸. ارزیابی محصولات اندیشکده	۳۳۷
راه‌اندازی اندیشکده فرهنگی اجتماعی: الگوهای پیشنهادی	۳۴۱

۱. نوع فعالیت و جایگاه نهادی	۳۴۲
۲. ساختار	۳۵۱
الف. هیئت مؤسس و هیئت مدیره	۳۵۱
ب. مدیر عامل	۳۵۲
ج. پژوهشگران و کادر اجرایی	۳۵۳
د. ساختار تشکیلاتی	۳۵۵
۳. تأمین منابع مالی	۳۵۷
راهبردهایی برای حمایت از اندیشکده‌ها در ایران	۳۶۰
راهبردهای سطح برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری کلان کشور	۳۶۲
راهبردهای سطح مدیریت و راهبری درونی اندیشکده	۳۶۳
خلاصه فصل در یک نگاه	۳۶۵
پیوست ۱: برترین اندیشکده‌های سیاست‌گذاری اجتماعی	۳۶۷
پیوست ۲: ایده‌ها و تجربه‌های گرفته‌شده از اندیشکده‌های مطرح جهان	۳۷۳
کتابنامه	۳۷۸

پیشگفتار

مؤسسه‌های علمی و تحقیقاتی فراوانی با عناوین گوناگون در سطح کشور به فعالیت‌های پژوهشی مشغول هستند. دانشگاه‌ها و دیگر مراکز آموزشی روزبه‌روز بر حجم مطالب علمی کشور می‌افزایند. دانشجویان و طلاب و استادان حوزه و دانشگاه نیز از طریق ارائه نظرها و یافته‌های تحقیقاتشان به همایش‌ها، سمینارها، نشریه‌ها و مجله‌های داخلی و بین‌المللی، آن یافته‌ها را در قالب کتاب و مقاله و مصاحبه نشر می‌دهند. اما با وجود این حجم انبوه یافته‌های علمی، زمانی که مسئله‌ای مطرح می‌شود و قرار است تصمیمی کاربردی گرفته یا سیاستی گذارده شود، گویا همه آن طرح‌های پژوهشی و تحقیقاتی برای وادی دیگر و موقعیتی خاص انجام شده‌اند. در این حالت، تنها روشی که برای برخورد با مسئله باقی می‌ماند، گرفتن تصمیم‌های مدیریتی بر مبنای تجربه‌های قبلی، برداشت‌های ذهنی، سوگیری‌های جناحی یا سعی و خطاست که در صورت ناکارآمد بودن پس از اجرا، برچسب مصلحت‌اندیشی نیز به آن افزوده می‌شود. این روند، به ویژه وقتی قرار است برنامه‌ای وارد مرحله اجرا شود، بیشتر نمود پیدا می‌کند.

به راستی، این حجم تحقیقات غیرکاربردی در کشور نشانه چیست؟ اگر قرار باشد پژوهشی صرفاً به دلیل انجام پژوهش صورت بگیرد و در عمل نتواند مسئله‌ای از جامعه را حل کند، آیا صرف منابعی از قبیل بودجه و زمان

و نیروی انسانی مستعد برای انجام آن توجیه منطقی دارد، آن هم در کشوری در حال توسعه با محدودیت منابع مالی؟! مبانی نظری و پژوهش‌های بنیادی در مقام خود، ستودنی و ارزشمند هستند؛ اما برای کاربردی شدنشان و استفاده عملیاتی از آن‌ها به فرایندی نیاز است که طی آن بتوان هر کدام از مبانی را، به فراخور مقتضیات زمان، به تصمیم‌های کاربردی یا مدل‌های اجرایی تبدیل کرد تا پشتوانه فعالیت‌های تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی سیاست‌مداران و مدیران میدانی قرار گیرند. به نظر می‌رسد این فرضیه درست نباشد که تحقیقات بنیادی و پژوهش‌های مبانی اگر از همان ابتدا صحیح و اصولی انجام شوند، بی‌شک امکان اجرایی شدن دارند و دیگر به فرایندی برای عملیاتی کردن آن‌ها نیاز نیست. حتی در کنار کتاب آسمانی که اعتقاد داریم برنامه جامع زندگی را می‌توان از آن استخراج کرد، معصومین علیهم‌السلام به عنوان الگوهای عملیاتی قرار گرفته‌اند تا انسان حقیقت‌طلب از گمراهی‌های یابد.

نزدیک به یک قرن است که مجموعه‌هایی با هدف تولید پشتوانه‌های علمی برای سیاست‌گذاری یا جهت‌دهی به سیاست‌ها، در سراسر دنیا، به ویژه در کشورهای توسعه‌یافته به وجود آمده‌اند. این مؤسسه‌ها با حضور نخبگان در کارگروه‌هایی تخصصی، به دنبال استخراج اطلاعاتی قابل فهم، مطمئن، کاربردی، مفید و در بازه زمانی پذیرفتنی برای نهادهای سیاست‌گذار و جهت‌دهی به رفتارهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جوامع هستند. چنین مجامع علمی و مؤسسه‌هایی در رده «اندیشکده‌ها» قرار می‌گیرند. اندیشکده‌ها مراکز رصد و پایش و ارزیابی محیط و تولید و تحلیل افکار جدید و مؤثر در تصمیم‌سازی‌های راهبردی و جهت‌دهی به سیاست‌های آتی هر کشور و منطقه و جهان هستند. طبق نظر دکتر مک‌گان، از محققان مشهور حوزه اندیشکده و مدیر گروه اندیشکده‌ها و سیاست‌گذاری خارجی در مؤسسه پژوهشی سیاست‌گذاری خارجی دانشگاه پنسیلوانیا،

برخی دلایل به وجود آمدن اندیشکده‌ها و رشد آن‌ها عبارت‌اند از: انقلاب اطلاعات، پیچیده‌تر شدن ماهیت مشکلات سیاست‌گذاری، جهانی شدن و رشد بازیگران دولتی و غیردولتی و نیاز به تحلیل‌های دقیق و به موقع. به نقل از دکتر مک‌گان، تا پایان سال ۲۰۱۷ نزدیک به ۸ هزار مؤسسه در دنیا با عنوان اندیشکده شناخته شده‌اند که این آمار نسبت به سال ۲۰۱۶ با رشد ۱۵ درصدی همراه بوده است. این مراکز در زمینه‌های گوناگون به پژوهش و تحقیق و مشورت دادن به دولتمردان مشغول‌اند.^۱

برخی اندیشکده‌ها به مباحث و مسائل حوزه خانواده پرداخته و در مبارزه با برخی آسیب‌ها و ناهنجاری‌های موجود در جامعه، به ویژه برخی سیاست‌های ضد خانواده دولت‌هایشان، نقش مؤثری ایفا کرده‌اند. تمرکز اصلی این کتاب بر شناسایی این نوع مراکز و بررسی فعالیت‌ها و نتایج اقداماتشان است. در فصل اول این کتاب، درباره چستی اندیشکده بحث می‌شود و گزارش‌هایی راجع به وضعیت ایران از نظر کمیت و کیفیت اندیشکده، در مقایسه با سایر کشورهای دنیا ارائه خواهد شد. در فصل دوم با نگاهی به اهمیت جایگاه خانواده در بحث سیاست‌گذاری و توجه روزافزون اندیشکده‌های جهان به آن، نمونه‌هایی از اندیشکده‌ها و مؤسسه‌های مطرح جهان که غالباً برای دفاع از حقوق خانواده و بهبود اوضاع این بنیان تربیتی تلاش می‌کنند، بررسی می‌شود. همچنین رسالت، نقش، اهداف، طرح‌ها و اقداماتی که این مراکز در خصوص خانواده و موضوعات مربوط به آن برای خود ترسیم کرده‌اند، تشریح می‌شود. در نهایت، در فصل آخر سعی بر این است با استفاده از تجربه‌های گردآوری شده از اندیشکده‌های فعال در جهان و نظر خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه، مدلی برای راه‌اندازی اندیشکده‌ای با موضوعات اجتماعی نظیر

1. James G. McGann, "2017 Global Go To Think Tank Index Report", p.8.

خانواده یا توسعه اندیشکده‌های موجود در مباحث اجتماعی در ایران پیشنهاد شود. یافته‌های این مطالعه می‌تواند برای مدیران اندیشکده‌ها، نهادهای قانون‌گذار و تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر به‌ویژه در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی و مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی و ترویجی که به دنبال ایجاد تحول در جامعه هستند و پژوهشگران در حوزه‌هایی نظیر جامعه‌شناسی خانواده، مدیریت فرهنگی، مطالعات خانواده و آینده‌پژوهی جالب و کاربردی باشد.

در این کتاب سعی شده است با استفاده از تجربه‌های موجود در سطح جهان، الگوهایی در زمینه فعالیت اندیشکده‌ها پیشنهاد شود؛ اما با توجه به اینکه کتاب پیش روی شما نخستین کار مطالعاتی در زمینه شناسایی اندیشکده‌هایی است که در حوزه مباحث خانواده وارد شده‌اند، بدیهی است نواقصی دارد که امید است با ارسال پیشنهادها و انتقادهای سازنده خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه به نویسندگان از طریق ایمیل به نشانی alavy.mehrestan@gmail.com ضمن ایجاد زمینه بحث و گفت‌وگوی متقابل، آثار و مکتوبات بعدی کارآمدتر و کاربردی‌تر شوند.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم از همه همکارانی که در تهیه این اثر زحمات طاقت‌فرسایی را متحمل شدند به‌ویژه سرکار خانم فلاح و جناب آقای هاشمی‌نژاد و از همکاران واحد مهرستان، مرکز احیاء اندیشه و سیره علوی و اندیشکده مطالعات حاکمیت و سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف، و اندیشکده مرصاد و افرادی که در فرایند گردآوری و ارزیابی مطالب نقش مؤثری ایفا کردند، به‌ویژه آقای سیدمهدی نوابی و سرکار خانم رضایی و ربانی صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

و من الله التوفیق
محمد صالح طیب نیا

فَصْلٌ أَوَّلٌ

چپتی اندیشکده

دریچه‌ای به مباحث فصل

۱. اندیشکده چیست؟ به چه مؤسسه‌هایی می‌توان

عنوان «اندیشکده» را اطلاق کرد؟

۲. اندیشکده‌ها چرا و چگونه به وجود آمده‌اند و چه

نقش‌ها و کارکردهایی را در جامعه بر عهده دارند؟

۳. وضعیت ایران در سطح جهان از حیث کمیت و کیفیت

اندیشکده چگونه است؟